

ODRODZENIE KOMUNISTYCZNEJ PARTII UKRAINY PO DELEGALIZACJI 30 SIERPANIA 1991 R.

Artykuł dotyczy losów Komunistycznej Partii Ukrainy w okresie transformacji ustrojowej zapoczątkowanej rozpadem ZSRR. Autor ukazał okoliczności delegalizacji Komunistycznej Partii Ukrainy, następnie proces odbudowywania przez nią wpływów politycznych, aż po jej ponowną rejestrację w 1993 r. i sukces wyborczy w 1994 r.

Słowa kluczowe: Komunistyczna Partia Ukrainy (KPU), Narodowy Ruch Ukrainy (NRU), transformacja postkomunistyczna na Ukrainie.

Алесь Міхалевич. Відродження Комуністичної партії України після її делегалізації 30 серпня 1991 р.

Показано долю Комуністичної партії України в період системної трансформації, започаткованої розпадом СРСР. Описано обставини делегалізації Комуністичної партії України, потім процес відновлення нею політичного впливу до її нової реєстрації в 1993 році і виборчому успіху в 1994 році.

Ключові слова: Комуністична партія України (КПУ), Народний рух України (НРУ), посткомуністична трансформація в Україні

Алесь Михалевич. Возрождение Коммунистической партии Украины после ее делегализации 30 августа 1991 г.

Показана судьба Коммунистической партии Украины в период системной трансформации, вызванной распадом СССР. Описаны обстоятельства делегализации Коммунистической партии Украины, потом процесс возвращения ею политического влияния до ее новой регистрации в 1993 году и избирательный успех в 1994 году.

Ключевые слова: Коммунистическая партия Украины (КПУ), Народный рух Украины (НРУ), посткоммунистическая трансформация в Украине.

Ales Mikhalevich. Revival of the Communist Party of Ukraine after its Delegalization dated 30 august 1991.

The historical way of the Communist Party of Ukraine in the period of systemic transformation, initiated by the Soviet Union decay has been demonstrated. The circumstances of the Communist Party delegalization, then the process of the political influence retrieving by party, till its new registration in 1993 year and the electoral success in 1994 has been described.

Key words: The Communist Party of Ukraine(CPU), The People's Movement of Ukraine, postcommunist transformation in Ukraine.

Historia Ukrainy okresu radzieckiego miała istotny wpływ na transformację społeczeństwa, która rozpoczęła się w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX w. USSR była jedną z najbardziej rozwiniętych gospodarczo republik radzieckich. Zapewniała dużą część dochodu narodowego Związku Radzieckiego oraz wyróżniała się stabilnym, relatywnie wysokim poziomem życia społeczeństwa.

Komunistyczna Partia Ukrainy (KPU) stanowiła najbardziej samodzielną ze wszystkich partii komunistycznych republik radzieckich. Tylko ona miała własne biuro polityczne, również rozbudowany system selekcji, rekrutacji i szkolenia kadr. Pozycja w KPU bezpośrednio przekładała się na układ sił w Komitecie Centralnym Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (KPZR). Ponadto przywódcy partii wyróżniali się tym, że często rezygnowali z dalszego wspinania się po szczeblach kariery politycznej, gdyż było to równoznaczne z przeniesieniem do Moskwy. W połowie lat osiemdziesiątych partia komunistyczna stanowiła nie tyle organizację polityczną, ile strukturę państwowo-ekonomiczną, skostniałą, konserwatywną, niezdolną do skutecznej reakcji na zmiany ekonomiczne i polityczne w kraju. Poważne problemy o charakterze socjalno-ekonomicznym, które coraz mocniej ujawniały się w życiu całego ZSRR w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, nie zostały należycie ocenione przez kierownictwo partyjne, co wywołało upadek autorytetu partii komunistycznej¹.

Delegalizacja Komunistycznej Partii Ukrainy

Wraz z ogłoszeniem w ZSRR polityki „głasności” i pluralizmu okresu przejściowego niezadowolone obywateli z warunków życia oraz polityki partyjnej zaczęło stopniowo przybierać

¹ В. М. Литвин, Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.), Київ 2000, с. 19-20.

formę zorganizowaną. Wydarzenia z października 1988 r., które rozgrywały się w republikach nadbałtyckich, stały się katalizatorem rozwoju wydarzeń na Ukrainie. W tym czasie w Związku Pisarzy Ukrainy przeprowadzono seminarium ekologiczne, podczas którego padła propozycja powołania Narodowego Frontu Ukrainy. 30 października 1988 r. z inicjatywy pisarza bezpartyjnego Pawła Mowczana przeprowadzono nieformalny zjazd z udziałem 150 członków organizacji oraz pracowników Instytutu Literatury, na którym została rozpatrzona propozycja utworzenia grupy inicjatywnej w celu powołania Frontu Narodowego na Rzecz Przebudowy.

Na wielotysięcznym wiecu ekologicznym w Kijowie (pierwszym dozwolonym przez lokalne władze) 13 listopada 1988 r. poeci D. Pawłyczko i L. Taranienka przy burzliwym aplauzie zebranych przedstawili ideę powołania Ruchu Narodowego. Na kolejnym wiecu z udziałem organizacji nieformalnych Związku Pisarzy powierzono zadanie powołania Narodowego Frontu Ukrainy. Wywołało to natychmiastową reakcję struktur partyjnych, której celem było objęcie kontroli nad tą inicjatywą. Stanowcza postawa Komitetu Centralnego KPU zmusiła pisarzy do spowolnienia procesu tworzenia masowej organizacji społecznej o zasięgu ogólnokrajowym. W grudniu 1988 r. i styczniu 1989 r. nad projektem programu oraz odezwą do narodu ukraińskiego wspólnie pracowały inicjatywne grupy Związku Pisarzy Ukrainy oraz Instytutu Literatury AN USRR z Wiaczesławem Briuchoweckim na czele. 30 stycznia 1989 r. Kijowska Organizacja Pisarzy przyjęła projekt programu Narodowego Ruchu Ukrainy na Rzecz Przebudowy (NRU) i tekst odezwy do narodu, które po opracowaniu zostały opublikowane 16 lutego w gazecie „Literturna Ukrajina”².

W odpowiedzi na dokumenty ukazał się zbiorowy list, pod którym swoje podpisy złożyli m.in. trzej Wiceprzewodniczący AN USRR i Sekretarz Prezydium AN USRR. Krytykowano Ruch za domniemane pretendowanie do roli ogniwa łączącego KPZR z narodem. Zdaniem autorów listu w wyniku tego powstawała sytuacja, w której „partia rozpatrywana jest oddzielnie od narodu i rzekomo potrzebuje dodatkowego mechanizmu dla łączności z nim”³. Przeciwko utworzeniu Narodowego Ruchu wystąpili również uczestnicy seminarium rektorów uczelni wyższych republiki, które odbywało się 24 lutego 1989 r. W uchwale tego zebrania podkreślono: „[...] w całym projekcie programu zakłada się, że „Ruch” zajmuje jakieś osobliwe miejsce w kierowaniu procesami przebudowy. W rzeczywistości projekt programu nastawiony jest na fetyszizm tego stowarzyszenia społecznego”⁴.

Ważnym dla nowo powstałego ruchu społecznego okazało się poparcie udzielone mu przez tak wpływowo stowarzyszenia jak Republikańskie Towarzystwo Języka Ukraińskiego im. T. Szewczenki, „Memoriał” oraz „Zielony świat”⁵. Ponadto po opublikowaniu dokumenty programowe Ruchu wraz z zawartymi w nich ideami zaczęły docierać nie tylko do zachodniej Ukrainy, gdzie nastroje narodowo-patriotyczne dominowały, ale również do Chmielnickiego, Kamieńca Podolskiego, Odessy, Doniecka i innych miast. Głośna kampania przeciwko Ruchowi zainicjowana przez KPU zaczęła odnosić odwrotne skutki. Otwarty atak na nieistniejącą jeszcze formalnie organizację wywołał wzrost sprzeciwu części społeczeństwa o poglądach demokratycznych, które popierało nie tyle program, ile samą ideę utworzenia Ruchu.

Formowanie ośrodków Ruchu odbywało się wolniej w obwodach południowych i wschodnich niż w zachodnich. Jako pierwsza na Ukrainie powstała Tarnopolska Regionalna Organizacja Ruchu. Jej konferencja założycielska odbyła się 24 marca 1989 r. Druga organizacja NRU została stworzona we Lwowie, jej konferencja założycielska odbyła się 7 maja 1989 r., zaś trzecia powstała w Kijowie. W ciągu 1989 r. powstały pierwsze ośrodki w obwodach dnipropietrowskim — w Krzywym Rogu oraz Dnieprodzierżyńsku, w połtawskim — w Krzemieńcu, a także w czerkaskim — w Kaniewie i Umaniu. Wiązało się to zarówno z niedostatecznym poziomem świadomości narodowej w tych regionach, jak i z zaciekłą kampanią przeciwko Ruchowi. Jednak również tam miejscowym strukturom władzy nie powiodły się próby przeszkodzenia w organizowaniu ośrodków Ruchu.

² О. Бойко, Народний Рух України: Від виникнення ідеї масової опозиційної організації до створення її програми, „Людина і політика”, Київ 2001, № 2(14), с. 22.

³ Е. Кабанюк, В. Леонов, А. Трофіменко, Про роль НРУ на суспільне та політичне життя, „Голос України”, 1989, № 29, с. 17.

⁴ Аналітичні матеріали семінару ректорів ВУЗів УРСР. Рішення щодо впливу НРУ на суспільно-політичне життя в УРСР від 24 лютого 1989 р., ЦДАГОУ, Ф. 1, Оп. 32, Спр. 2540, Арк. 102.

⁵ О. Бойко, Передтеча Руху: неформальні організації як фактор громадсько-політичного життя України у період перебудови, „Людина і політика”, Київ 2001, № 1, с. 52.

Zebranie organizacyjne odbyło się w Kijowie 1 lipca 1989 r. Wybrano na nim Komitet Organizacyjny Zjazdu Założycielskiego Narodowego Ruchu Ukrainy. Ruch społeczny oczerniano w mediach, rozpędzono wiece, zatrzymywano aktywistów. Mimo to we wrześniu 1989 r. Ruch liczył już prawie 280 tys. członków i stał się powszechną ogólnoukraińską organizacją demokratyczną⁶.

I Zjazd Narodowego Ruchu Ukrainy na Rzecz Przebudowy odbył się 9-10 września 1989 r. w auli Politechniki Kijowskiej. Uczestniczyło w nim ponad 1000 osób, które reprezentowały członków Ruchu zrzeszonych w organizacjach lokalnych. Był to ruch inteligencji wielkowiejskiej, który bazował głównie na wykształconym społeczeństwie zachodnich i środkowych regionów Republiki. Zgodnie z danymi Komisji Skrutacyjnej znalazły się w nim osoby ze stopniami naukowymi, członkowie KPZR, robotnicy oraz kołchoźnicy. Połowa delegatów zjazdu przybyła z 8 zachodnich obwodów Ukrainy. Statystyczny uczestnik I Zjazdu NRU był Ukraińcem, mężczyzną z wyższym wykształceniem, zamieszkałym w jej zachodniej lub środkowej części⁷.

Zjazd potwierdził, że społeczeństwo ukraińskie posiadało szereg liderów w walce o odrodzenie i przemiany demokratyczne, zdolnych w przyszłości doprowadzić Ukrainę do nowego ustroju. NRU naruszył społeczny wizerunek monopolu KPZR-KPU, dał początek wielopartyjności na Ukrainie — zrobił ważny krok do pluralizacji społeczeństwa oraz stworzył podstawy dla demokracji⁸. Narodowy Ruch Ukrainy (NRU) określił się ideowo jako ruch narodowo-demokratyczny, przez co próbował zjednoczyć wartości klasycznych ideologii demokratycznych, liberalizmu, konserwatyzmu i socjaldemokracji. W warunkach braku własnego państwa postawił sobie za cel urzeczywistnianie tych wartości w narodzie. Głównym hasłem NRU było: „Państwowość, demokracja, reformy”. Zdaniem teoretyków Ruchu rozwijano te hasła w następujący sposób: państwowość — państwo — konserwatyzm; demokracja — wolność — liberalizm; reformy — rozwój gospodarczy — socjaldemokracja. Ruch opowiadał się za państwem demokratycznym zbudowanym na drodze reform, które miała przeprowadzić ukraińska nacja polityczna. Próba NRU, aby zjednoczyć w całość trzy różne ideologie, miała za cel rozszerzenie bazy społecznej organizacji.

Partia Komunistyczna Ukrainy miała negatywny stosunek do wcześniejszych nieformalnych organizacji oraz organizacyjnie ukształtowanego Narodowego Ruchu Ukrainy na Rzecz Przebudowy. Jednak struktury rządowe nie były w stanie powstrzymać nieuniknionego procesu upolitycznienia społeczeństwa, tym bardziej że wpływały na to również czynniki zewnętrzne. Jednym z nich były wybory deputowanych ludowych do Rady Najwyższej ZSRR z 26 marca 1989 r. — pierwsze w ZSRR wybory konkurencyjne. Pomimo działań władz wybory deputowanych ludowych ZSRR z marca 1989 r. w widoczny sposób uderzyły w monopol władzy KPU. Deputowanymi zostali liczni kandydaci o poglądach demokratycznych⁹.

Poważnym problemem KPU stało się powstawanie i pogłębianie się destrukcyjnych dla niej nowych nieporozumień i wewnętrznych rozłamów. Część członków KPZR dążyła do tego, aby jak najszybciej opuścić szeregi partii. Zaś bardziej aktywni czynili starania ku konsolidowaniu siły na bazie pewnych platform, dających perspektywę przekształcenia się w przyszłości w samodzielne partie. Fenomenem okazała się Platforma Demokratyczna sformowana w klubach partyjnych jeszcze w 1988 r. na fali ogólnopolitycznego „rozkładu” wywołanego XIX Konferencją Partii Komunistycznej Związku Radzieckiego. Ostatecznie sama idea procesu demokratycznego doprowadziła do stopniowego przekształcenia kręgów aktywnych wyborców w kluby wewnątrzpartyjne, których nie przewidywały istniejące kanony statutowe partii. Na początku 1990 r. kluby aktywnie działały w ponad 100 miastach kraju¹⁰. 20-21 stycznia 1990 r. odbyła się Ogólnozwiązkowa Konferencja Klubów Partyjnych, które opierały swoją działalność na podstawowych zasadach projektu Platformy Demokratycznej z XXVIII Zjazdu KPZR. Pierwsze zebrania Ogólnomiejskich Klubów Partyjnych odbyły się 3 lutego w Kijowie. Jeszcze w przededniu Plenum Kijowski Komitet Miejski partii

⁶ В. В. Калініченко, І.К. Рибалка, Історія України. Частина III: 1917-2003 рр, Підручник для історичних факультетів вищих навчальних закладів, Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004, с. 511.

⁷ З'їзд Руху про себе, Матеріали Установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову, К.: Редакція щорічника „Наука і Культура”, Народний Рух України, 2000, с. 491–494.

⁸ Ю. В. Діденко, Народний Рух у державотворчих процесах України (1989-2002): Монографія, Одеса 2006, с. 26.

⁹ Оприлюднення результатів виборів народних депутатів до Верховної Ради СРСР, „Львівська газета”, 1989, № 31, с. 21.

¹⁰ Інформація ЦК КПУ в ЦК КПРС „Про стан та чисельність ЦК КПУ”, 14 лютого 1991 р., ЦДАГОУ, Ф. 3, Оп. 35, Спр. 2812, Арк. 116.

popierał propozycje wysunięte przez kluby partyjne na XXVIII Zjazd KPZR. Jednak I Sekretarz Kijowskiego Komitetu Miejskiego KPU nie poinformował o tych decyzjach na lutowym Plenum KC KPZR, co dało atut opozycji. 17 lutego w Kijowie została utworzona Miejska Rada Koordynacyjna Klubów Partyjnych. W regionie zachodnim realizacja idei Platformy Demokratycznej miała narodową specyfikę. Ponadto komuniści drohobyskiego Oddziału Narodowego Ruchu Ukrainy (NRU) 20 lutego nie tylko poparli Platformę Demokratyczną, ale i kierując się jej zasadami, wypracowali własną Ukrainką Platformę Demokratyczną.

Po konferencji klubów partyjnych 24-25 marca 1990 r. w Charkowie aktywizowała się działalność Platformy Demokratycznej. Ich wpływ był najbardziej zauważalny w dużych miastach wschodniego regionu Ukrainy: Charkowie, Doniecku, Dniepropetrowsku, Kijowie, Sumach, Mikołajewie czy Odessie. Badania socjologiczne świadczyły o wzrastającym autorytecie przedstawicieli Platformy Demokratycznej — blisko 30% komunistów republiki na zjeździe partyjnym gotowych było poprzeć delegatów platformy. Były to przeważnie osoby w wieku 35-40 lat ze stażem partyjnym od 5 do 15 lat (ponad 50%). Spośród działaczy Platformy Demokratycznej połowę tworzyli członkowie organów partyjnych różnego szczebla, 1/3 — deputowani rad różnych szczebli, blisko 40% — członkowie NRU. W planie socjalnym absolutną większość stanowili przedstawiciele inteligencji naukowo-technicznej i humanistycznej, a tylko ok. 5-7% robotnicy, prawie nie było rolników¹¹.

Podstawowymi jednostkami organizacyjnymi Platformy Demokratycznej stały się kluby partyjne, liczące od 40 do 60 aktywnych osób. Według ocen ekspertów Komitetu Centralnego KPU w działalności tych stowarzyszeń politycznych pojawiły się nowe akcenty: „Kiedy jeszcze dwa — trzy miesiące temu główną formą ich pracy były różnego rodzaju zebrania i dyskusje, to dzisiaj wzmacniają oni działalność organizacyjną i propagandowo-agitacyjną”¹². Charakterystyczne stało się przeszczepianie podstawowych idei Platformy Demokratycznej na grunt narodowy. Dodatkowo Klub Partyjny Lwowa rozpowszechnił za pomocą gazety obwodowej dokument: „Demokratyczna alternatywa”, który rekomendowano jako podstawę przy przeprowadzeniu kampanii sprawozdawczo-wyborczej. Sedno tego dokumentu tkwiło w uznaniu potrzeby niezwłocznego przekształcenia KPU w samodzielną demokratyczną partię parlamentarną, „która będzie sprzyjać interesom odrodzenia narodowego i państwowego Ukrainy”¹³. Aparat partyjny nie był w tym czasie gotowy do aktywnego przeciwdziałania przedstawicielom Platformy Demokratycznej.

Po opublikowaniu listu otwartego Komitetu Centralnego KPZR „Za konsolidację na zasadniczej podstawie” rozpoczął się nowy etap w procesie kształtowania środowiska Platformy Demokratycznej. Na najwyższym szczeblu wyraźnie wyróżniali się radykałowie i skrzydło umiarkowane. Pierwsi opowiadali się za wzmocnieniem tendencji odśrodkowych, włącznie z wystąpieniem z partii. Umiarkowane skrzydło naciskało na konsolidację w partii ugrupowań lewicowych (radykalnych) oraz centrolewicowych (reformatorskich). Zdecydowanie inną drogę obrały kluby partyjne działające w ramach Zjednoczonej Platformy Demokratycznej, która — zdaniem jej twórców — była z jednej strony pozbawiona radykalizmu stołecznego Platformy Demokratycznej, przede wszystkim frakcyjności, a z drugiej — integrowała wszystkie demokratyczne założenia projektu platformy KC KPZR.

Ważną rolę w procesie tworzenia i rozwoju Platformy Demokratycznej odegrał XXVIII Zjazd KPZR. W ostatni dzień tego forum Sekretarz Komitetu Partyjnego Kijowskiego Uniwersytetu Państwowego wystąpił z oświadczeniem zwolenników Platformy Demokratycznej z Leningradu, Kijowa, Moskwy, Charkowa, Kazania, Świerdłowska i innych regionów ZSRR, w którym potwierdzono zbliżenie skrzydła radykalnie reformatorskiego i centrum oraz zaznaczono, że „możliwości walki o demokrację w ramach KPZR jeszcze się nie wyczerpały”¹⁴.

Podstawowymi zasadami współpracy politycznej na drodze do demokracji było określenie dystansu wobec konserwatywnych kół komunistycznych, przyjęcie na republikańskich

¹¹ А. Ф. Колодій, Партийна структуризація в Україні в контексті розвитку громадянського суспільства, „Львівська газета”, 2001, № 4, с. 17.

¹² Доповідна записка експертів ЦК КПУ „Про зростаюння авторитету представників «Демплатформи»”, від 20 жовтня 1990 р., ЦДАГОУ, Ф. 2, Оп. 36, Спр. 2578, Арк. 120.

¹³ „Демократична альтернатива”, Пропозиції щодо трансформації ЦК КПУ, підготовлені ЦК КПУ м. Львова, „Львівська газета”, 1990, № 29, с. 14.

¹⁴ Заява представників „Демократичної платформи в КПУ” „Щодо розвитку руху «Демократична єдність у КПРС»”, від 27.09.1990 р., ЦДАГОУ, Ф. 1, Оп. 33, Спр. 2561, Арк. 129.

zjazdach partyjnych dokumentów programowych oraz prawnych, które rozszerzały osiągnięcia demokratyczne, zdobycze XXVIII zjazdu KPZR, tworzenie w każdym rejonie, mieście, obwodzie i w całej republice ruchu Demokratyczna Jedność w KPZR.

W czerwcu 1990 r. Wydział Ideologiczny KC KPU, który przeprowadzał badania opinii publicznej, musiał uznać, że pogłębia się proces utraty zaufania do partii i jej organów. Kierownictwo KPU niepokoił charakter nastrojów politycznych wśród klasy robotniczej i rolników — tradycyjnej podpory oraz bazy społecznej komunistów oraz niskie poparcie ze strony grup osób przed 30 rokiem życia. Zbliżony parytet zwolenników i przeciwników rządów partii komunistycznej ujawnił się wśród osób od 30 do 50 roku życia. Tylko wśród osób powyżej 50 lat większość opowiadała się za KPZR. „W ten sposób — podkreślali eksperci Wydziału Ideologicznego KC KPU — jeżeli sytuacja nie ulegnie zasadniczej zmianie, to partii komunistycznej grozi perspektywa przekształcenia się w partię ludzi w podeszłym wieku”¹⁵. Badania socjologiczne pokazały nie tylko spadek autorytetu KPZR i KPU w społeczeństwie, ale również poważne symptomy głębszego kryzysu w samej partii. Wystarczy stwierdzić, że jednoznacznie popierało ją mniej niż 2/3 komunistów. Niecałe 40% członków partii widziało w KPU realną siłę, zdolną wyprowadzić kraj z sytuacji kryzysowej. Jednocześnie ok. 20% ankietowanych komunistów poparło w tej sprawie przedstawicieli nowo powołanej Platformy Demokratycznej¹⁶.

Charakteryzując stan opinii publicznej, pracownicy VII Wydziału MSW USRR jeszcze we wrześniu 1989 r. informowali o spadku zaufania społeczeństwa do partii: „[...] większość robotników i urzędników jednoznacznie stwierdza, że nasi działacze, kierownictwo partii swoimi poczynaniami sami stwarzają problemy, a później uparcie szukają drogi ich rozwiązywania”¹⁷. Niekonsekwencja mechanizmów ideologicznych i praktyk politycznych KPZR w tym czasie doprowadziły do wytworzenia się dwóch niekorzystnych tendencji w środowisku partyjnym. Z jednej strony znaczna część komunistów zaczęła okazywać inercję polityczną, pasywność, często zagubienie w nieprzewidzianych sytuacjach, a z drugiej obniżyła się dyscyplina i odpowiedzialność, pogłębił proces rozmywania stanowisk politycznych. U podstaw tych negatywnych zjawisk leżał ostry kryzys panującej ideologii, pogłębianie się przepaści między teorią i praktyką komunizmu oraz wzrost niezgodności socjalistycznych ideałów z rzeczywistością. Na uświadomienie tych zjawisk w społeczeństwie istotnie wpłynął NRU.

Złożone problemy partii komunistycznej w czasach aktywizacji organizacji demokratycznych doprowadziły do wzrostu przejawów żywiołowości mas i destabilizacji społecznej. Im bardziej radykalne stawały się nastroje społeczne, tym trudniej było kontrolować zmiany i tym większy kryzys można było dostrzec w partii, która je zainicjowała. Symptomatic tego zjawiska stało się nasilenie procesu występowania członków z jej szeregów, wzrost zaległości z tytułu opłacania składek partyjnych oraz zmniejszenie liczby chętnych do wstąpienia do partii¹⁸.

O problemach KPU wyraźnie świadczyły też wyniki wyborów do Rady Najwyższej USRR i do rad lokalnych, które odbyły się w 1990 r. Do 450 miejsc w Radzie Najwyższej USRR pretendowało ok. 3 tys. kandydatów, tzn. po 6-7 osób na jedno miejsce. Nomenklatura partyjna robiła wszystko, by nie dopuścić do wygranej Bloku Demokratycznego. Rywalizacja wyborcza odbywała się faktycznie w warunkach monopolu KPU w państwowych środkach masowego przekazu, zwłaszcza w niewielkich miastach i wsiach, co nie pozostało bez wpływu na wyniki wyborów. W takich okręgach, wykorzystując zasoby administracyjne, KPU zdobyła większość miejsc w Radzie Najwyższej.

Wybory odbyły się 4 marca 1990 r., a druga tura trwała od 10 do 18 marca. Deputowanych wybierano do Rady Najwyższej Ukrainy, rad obwodowych, rejonowych, miejskich, gminnych i wiejskich. W głosowaniu wzięło udział niecałe 85% ogół wyborców uprawnionych do głosowania.

¹⁵ Результати соціологічного дослідження „Компартія України на етапі оновлення”, проведеного ідеологічним відділом ЦК KPU, від 20.06.1990 р., ЦДАГОУ, Ф. 2, Оп. 35, Спр. 2612, Арк. 126.

¹⁶ О. Бойко, Політичне протистояння. КПУ в 1985-1991 рр.: анатомія кризи, „Людина і політика”, 2002, № 2, с. 22.

¹⁷ Ibidem, с. 22.

¹⁸ Результати соціологічного дослідження „Компартія України на етапі оновлення”, проведеного ідеологічним відділом ЦК KPU, від 20.06.1990 р., ЦДАГОУ, Ф. 2, Оп. 35, Спр. 2612, Арк. 126; Політичні партії України, під ред. проф. В.М. Якушика; авторський колектив: О.П. Голобуцький, Т.Г. Криворучко, В.О. Кулик, В.М. Якушик, К.: Вир, 1996, с. 207; Інформаційно-аналітичні матеріали з XXVIII з'їзду Компартії України від 25.09.1990 р., ЦДАГОУ, Ф. 3, Оп. 41, Спр. 3114, Арк. 117; А.Ф. Колодій, Партийна структуризація в Україні в контексті розвитку громадянського суспільства, „Львівська газета”, 2001, № 4, с. 15.

Blok Demokratyczny osiągnął znaczący sukces — z ponad 400 wybranych deputowanych do Rady Najwyższej USRR 1/4 stanowili jej kandydaci.

Wyniki wyborów świadczyły o znaczącym wzroście wpływu sił narodowo-demokratycznych w obwodach zachodnich i o zwiększeniu ich wpływów w obwodach środkowych oraz stolicy. W obwodach wschodnich i południowych, w których wygrali przedstawiciele Bloku Demokratycznego, kandydowali ci politycy, którzy zajmowali stanowiska ogólnodemokratyczne, w tym również przedstawiciele NRU¹⁹. Jednak większość mandatów zdobyli, wykorzystując swój wpływ w terenie i poparcie aparatu sowiecko-partyjnego, zwolennicy nurtu zachowawczego — kierownicy przedsiębiorstw, przewodniczący kołchozów oraz aparatczycy partyjni. W wyborach 1990 r. już nie KC i Politbiuro, a Rada Najwyższa decydowała o podstawowych sprawach republiki. Demokratom nie udało się przejąć władzy.

15 maja 1990 r. rozpoczęła się pierwsza sesja Rady Najwyższej USRR XII kadencji. Już pierwszego dnia pomiędzy przedstawicielami różnych ugrupowań politycznych w parlamencie rozgorzała ostra rywalizacja i dotyczyło to niemal każdej sprawy. Na początku spierano się o stanowisko przewodniczącego Rady Najwyższej. Komunistyczna większość parlamentu wybrała na przewodniczącego parlamentu I Sekretarza Komitetu Centralnego Wołodymyra Iwaszko.

Wkrótce komunistyczna większość w parlamencie ukształtowała się organizacyjnie. Jej liderem został Ołeksandr Moroz, który do wyborów kierował Wydziałem Agrarnym Kijowskiego Komitetu Obwodowego KPU. Oficjalnie ugrupowanie nosiło nazwę: „Za radziecką suwerenną Ukrainę”, a nieoficjalnie — „grupa 239”, ponieważ tylu deputowanych liczyło. Wtedy też powstała grupa deputowanych „Platforma Demokratyczna w Komunistycznej Partii Ukrainy” (41 deputowanych). Grupa ta współpracowała w parlamencie z Radą Narodową, sformuowaną z przedstawicieli opozycji demokratycznej.

Pierwszym atakiem na pozycję komunistycznej większości w parlamencie były wydarzenia z 9 lipca 1990 r., kiedy to przewodniczący Rady Najwyższej USRR Wołodymyr Iwaszko, wybrany na Zastępcę Sekretarza Generalnego Komitetu Centralnego KPZR, zrezygnował ze stanowiska przewodniczącego parlamentu. Ucierpiał na tym poważnie prestiż KPU²⁰.

Z nową siłą walka polityczna rozgorzała w czasie kolejnych wyborów przewodniczącego Rady Najwyższej USRR. O stanowisko ubiegało się 27 kandydatów, jednak przed głosowaniem większość z nich wycofała się. W drugiej turze zwyciężył Leonid Krawczuk — Sekretarz KC KPU ds. ideologii. Jednak — jak pokazały późniejsze wydarzenia — jego stanowisko polityczne wyraźnie różniło się od pozycji konserwatywnej większości w KPU. W rzeczywistości L. Krawczuk obrał kurs na niepodległość republiki, chociaż działał bardzo ostrożnie, idąc na kompromisy z zachowawczymi kręgami komunistów.

Decydujący etap przeciwstawiania się Narodowego Ruch Ukrainy systemowi komunistycznemu związany był z puczem w Moskwie w sierpniu 1991 r. Na budynku Rady Najwyższej w Kijowie już pod koniec sierpnia tego roku pojawiła się żółto-niebieska flaga. 15 stycznia 1992 r. Rada Najwyższa Ukrainy zatwierdziła hymn państwowy, a 19 lutego — godło państwowe Ukrainy²¹. Ruch mógł uznać te wydarzenia za swoje kolejne zwycięstwo.

Rezultatem wydarzeń związanych z puczem było również to, że dzięki wpływom NRU na inne siły demokratyczne i społeczeństwo Prezydium RN Ukrainy już 26 sierpnia 1991 r. przyjęło postanowienie o tymczasowej delegalizacji KPU, co dokonało się 30 sierpnia. Wtedy KPU przestała być dominującą siłą polityczną w republice i została wyparta z życia publicznego.

Powstanie partii o rodowodzie komunistycznym

Po delegalizacji KPU i ogłoszeniu przez Ukrainę suwerenności rozpoczął się nowy etap kształtowania systemu politycznego, w tym również wielopartyjności na Ukrainie. Został zlikwidowany monopol partii oraz jej decydujący wpływ na procesy polityczne w kraju. Wraz z upadkiem ZSRR rozwiązano struktury ogólnoradzieckie (związki zawodowe, organizacje społeczne) i zmniejszył się wpływ polityków moskiewskich. Faktycznie od sierpnia 1991 r. rozpoczął

¹⁹ С. Кульчицький, Україна суверенна: від витоків до сьогодні, „Львівська газета”, 2002, № 3, с. 27.

²⁰ Ibidem, с. 28.

²¹ С. Кальченко, До питання про державні символи України, „Юридична газета”, 2006, № 7 (77).

się proces kształtowania własnego ukraińskiego systemu wielopartyjnego. Do tego czasu na terenie Ukrainy działały narodowe partie ukraińskie oraz ogólnoradzieckie struktury polityczne, takie jak Związek Demokratyczny, Liberalno-Demokratyczna Partia ZSRR, Konfederacja Anarchistów-Syndykalistów. Po sierpniu 1991 r. pozostały jedynie struktury ukraińskie.

Nie można stwierdzić, że partia komunistyczna całkowicie zniknęła z areny politycznej Ukrainy. Znaczna część jej członków nie pogodziła się z postanowieniem Rady Najwyższej Ukrainy i podjęła starania na rzecz wznowienia działalności. Już 26 października 1991 r. byli liderzy partyjni i szeregowi członkowie KPU zorganizowali w Kijowie zjazd założycielski nowej partii, opierającej się na ideologii komunistycznej. Nazywano ją Socjalistyczną Partią Ukrainy (SPU), a liderem został Ołeksandr Moroz. Praca nad stworzeniem SPU rozpoczęła się po delegalizacji KPU (KPZR). 4 września 1991 r. O. Moroz zwrócił się z apelem zjednoczenia w partię, budowaną „na nowej zasadzie”, a już cztery dni później w Kijowie odbyło się posiedzenie grupy inicjatywnej. Powołano komitet organizacyjny w sprawie utworzenia nowej partii o charakterze centrolewicowym. Zjazd założycielski odbył się 26 października 1991 r. w Kijowie. Przyjęto na nim Deklarację o utworzeniu SPU, oświadczenie programowe, statut, postanowienie o sytuacji politycznej i najbliższych zadaniach partii, oświadczenie o antykonstytucyjności delegalizacji partii komunistycznej, rezolucję o powszechnym referendum i wyborach prezydenta Ukrainy. Wybrano organy kierujące: 50-osobową Radę Polityczną oraz 11-osobowe Prezydium Rady. Przewodniczącym Rady został O. Moroz²².

SPU została zarejestrowana 25 listopada 1991 r. przez Ministerstwo Sprawiedliwości Ukrainy (dokument nr 157), a od 15 marca 1992 r. zaczęła wydawać biuletyn partyjny — gazetę „Towarzysz”, której redaktorem został Adam Martyniuk. 13-14 czerwca 1992 r. odbyła się I Ogólnoukraińska Konferencja Ogólnopartyjna. Przyjęto oświadczenie polityczne SPU „Sytuacja społeczno-gospodarcza i polityczna na Ukrainie oraz zadania partii na najbliższe dwa lata”, rezolucje: o współdziałaniu ze związkami zawodowymi, o polityce agrarnej SPU, o polityce młodzieżowej SPU, o zagrożeniach ekstremizmem nacjonalistycznym i nacjonal-faszystem na Ukrainie oraz o aktywizacji pracy na rzecz usunięcia nielegalnych aktów o delegalizacji Komunistycznej Partii Ukrainy, oświadczenia: o wzroście cen i zubożeniu narodu, o reformie edukacji narodowej w Ukrainie, a także szereg dokumentów dotyczących Konstytucji Ukrainy. Były to postanowienia o udziale członków SPU w przygotowaniach do przyjęcia Konstytucji Ukrainy oraz o rozpatrzeniu projektu nowej Konstytucji i projektu Ustawy o pełnej władzy narodu. Wtedy też, na posiedzeniu Rady Politycznej, wybrano Prezydium Rady. Liczba członków partii w listopadzie 1992 r. szacowana była na ok. 30 tys. osób²³.

Zgodnie ze Statutem SPU zarejestrowanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości Ukrainy Socjalistyczna Partia Ukrainy to centrolewicowa partia polityczna obywateli Ukrainy, która stawia sobie za cel umocnienie władzy ludu, stworzenie warunków politycznych, ekonomicznych i socjalnych dla realnego udziału obywateli w zarządzaniu państwem i społeczeństwem oraz budowę na Ukrainie demokratycznego socjalizmu, który zabezpiecza bezustanną transformację dążącą do demokracji wszystkich sfer życia, sprawiedliwość społeczną, wolność i równouprawnienie obywateli, polepszenie ich życia, zabezpieczenie potrzeb materialnych, duchowych i innych²⁴.

W Programie SPU przyjętym na zjeździe założycielskim SPU 26 sierpnia 1991 r. podkreślono, że „przyszłość Ukrainy nie ma perspektywy bez ścisłych więzi z suwerennymi państwami byłego Związku Radzieckiego”²⁵. Jednocześnie głoszono konieczność wspierania przez państwo autonomii kulturowo-narodowej wszystkich grup etnicznych i narodowych zamieszkujących Ukrainę. SPU opowiadała się za zachowaniem Autonomii Republiki Krymskiej. Uważano, że w tej sprawie trzeba trzymać się zasady równości praw wszystkich narodowości, które zamieszkują jej terytorium. „Dla zabezpieczenia takiej równości — podkreślano w rezolucji Prezydium Politrady Socjalistycznej Partii Ukrainy z 26 kwietnia 1992 r. — wyraźnie gwarantowało się osiedlanie Tatarów Krymskich

²² Аналітичні матеріали Установчого з'їзду Соціалістичної партії України 26 жовтня 1991 року, www.spu.kiev.ua (dostęp: 27 października 2011 r.).

²³ Аналітичні матеріали I всеукраїнської загальнопартійної конференції СПУ 13.-14.06.1992, www.spu.kiev.ua (dostęp: 27 października 2011 r.).

²⁴ Статут СПУ, прийнятий на Установчому з'їзді Соціалістичної партії України 26 жовтня 1991 року, www.spu.kiev.ua (dostęp: 27 października 2011 r.).

²⁵ Ibidem.

w miejscach i w ilościach, z okresu poprzedzającego ich deportacje, stworzenia przez państwo warunków gospodarczych, które ułatwiłyby społeczną adaptację przesiedleńcom”²⁶.

Drugi zjazd SPU odbył się 28-29 listopada 1992 r. w Kijowie (645 delegatów). Przyjął on program partii i minimum programowe, rezolucje o odrodzeniu Leninowskiego Komunistycznego Związku Młodzieży o więziach z bratnimi partiami oraz zmiany w Statucie SPU. Wybrano nową Radę Polityczną (82 członków) i jej Prezydium (23 członków)²⁷. Kolejny, trzeci zjazd SPU odbył się 18-19 grudnia 1993 r. w Kijowie. Przyjęto rezolucję o wyborze deputowanych ludowych Ukrainy. Zatwierdzono program wyborczy SPU „Za sprawiedliwość społeczną, władzę ludu, praworządność, bezpieczeństwo ludzi”. Delegaci zjazdu przyjęli postanowienia o składzie Rady SPU oraz odezwy SPU do ludu pracującego Ukrainy i do inteligencji ukraińskiej. Sformułowano też oświadczenie w sprawie żądań komitetów strajkowych w związku z kolejną podwyżką cen oraz stanowisko w sprawie Komisji Kontrolnej SPU. Partia poinformowała o przejściu do opozycji wobec władzy wykonawczej. Kandydatów na deputowanych ludowych zarejestrowano w 179 z 450 okręgów. Do Rady Najwyższej Ukrainy II kadencji wybrano 14 członków SPU²⁸.

19 czerwca 1993 r. w Doniecku na Forum Komunistów Ukraińskich ogłoszono wznowienie działalności KPU na czele z Petrem Symonenką, byłym II Sekretarzem donieckiego Obwodowego Komitetu KPU²⁹. W ten sposób sama ideologia komunistyczna i głosząca ją partia nie zostały ostatecznie wyeliminowane z życia politycznego. Wkrótce partia komunistyczna podjęła nową aktywność na arenie politycznej kraju, ustosunkowując się do pozycji rządowych. Jednak trzeba pamiętać, że w wyniku postanowień z sierpnia 1991 r. KPU straciła pozycję partii rządzącej i stała się jedną z wielu organizacji politycznych. Cała władza na terenie Ukrainy przeszła w ręce rad, które do tej pory były przykrywką realnej władzy KPZR-KPU, oraz ich komitetów wykonawczych, realizujących wcześniej jedynie postanowienia partyjne. Ówczesne radzieckie organy władzy nie były przystosowane do realnego kierowania społeczeństwem w warunkach zniesienia partyjnych organów władzy.

Proces reaktywacji Komunistycznej Partii Ukrainy rozpoczął się wkrótce po utworzeniu SPU. Po delegalizacji partii komunistycznej część członków wstąpiła do SPU. Bardziej radykalni zjednoczyli się w Związek Komunistów Ukrainy (SKU). Taka sytuacja trwała do połowy 1992 r. Gdy kryzys ekonomiczny zaczął dawać o sobie znać, część szeregowych komunistycznych aktywistów z SPU i SKU rozpoczęła kampanię w sprawie rehabilitacji KPU-KPZR. Na przełomie lat 1992-1993 działały aktywnie punkty przerejestrowywania członków KPU oraz zbiórki podpisów o odnowienie KPU, która została zarejestrowana 5 sierpnia 1993 r. ze 120 tys. członków. Założycielami przyszłej KPU byli Borys Olijnyk, Jewhien Marmazow i Ołeksandr Kociuba. Pomoc okazał były I Sekretarz KPU Stanisław Hurenko. Ich autorytet pomógł komunistom cofnąć decyzję o delegalizacji KPU.

W grudniu 1992 r. i styczniu 1993 r. zaczęły powstawać organizacje terenowe KPU, zwoływano też konferencje regionalne. Rozpoczęły się przygotowania do Ogólnokrajowej Konferencji Komunistów Ukrainy. Pod koniec 1992 r. komuniści z wielu obwodów inicjowali powołanie Komitetu Organizacyjnego i przygotowanie Ogólnoukraińskiej Konferencji Komunistów, która miałaby przyjąć decyzję o odrodzeniu partii. 6 marca 1993 r. w obwodzie donieckim odbył się pierwszy etap konferencji, zwołanej 14 maja. Podczas niej Prezydium Rady Najwyższej odwołało decyzję o delegalizacji KPU-KPZR z 30 sierpnia 1991 r.³⁰ Drugi etap konferencji odbył się 19 czerwca w Doniecku. Na nim stwierdzono, że „konferencja konstituuje się, jako Ogólnoukraińskie Forum Komunistów [zjazd — A.M.]”. W ten sposób partia komunistyczna została reaktywowana. Tego samego dnia zjazd przyjął deklarację, nie przypisując sobie numeru porządkowego. Jest uważany za I (XXIX) zjazd KPU, ponieważ następny ogłosił się II (XXX). Na czele partii stanął Petro Symonienko.

Pierwsze robocze Plenum KC KPU odbyło się 17 lipca w Kijowie. Na nim omówiono szereg zagadnień organizacyjnych, m.in. o przerejestrowaniu członków i wydaniu gazety partyjnej

²⁶ Програма СПУ, прийнята на II з'їзді СПУ, який відбувся 28-29 листопада 1992 р., www.spu.kiev.ua (dostęp: 27 października 2011 r.); Програма СПУ, прийнята на II з'їзді СПУ, який відбувся 28-29 листопада 1992 р., www.spu.kiev.ua (dostęp: 27 października 2011 r.).

²⁷ Аналітичні матеріали II з'їзду СПУ 28, 29.11.1992, www.spu.kiev.ua (dostęp: 27 października 2011 r.).

²⁸ Аналітичні матеріали III з'їзду СПУ 18, 19.12.1993, www.spu.kiev.ua (dostęp: 27 października 2011 r.).

²⁹ В. М. Литвин, Україна на межі тисячоліть..., с. 66.

³⁰ Історія КПУ, Веб-сайт КПУ, www.kpu.net.ua (dostęp: 27 październik 2011 r.).

„Komunista”. Taka operatywność pomogła komunistom w krótkim czasie zebrać rekordową liczbę członków partii — 120 tys. osób. Jednak warto zaznaczyć, że KPU w czasie rejestracji wykorzystwała spis członków SKU, który pomagał KPU w odnowieniu struktur. Szefowa SKU Tamiła Jabrowa oskarżyła kierownictwo KPU o rewizjonizm i oportunizm. To z kolei doprowadziło do odejścia aktywistów SKU oraz aktywnych patriotów „radzieckich”. Rozłam nie nastąpił, jednak na Ukrainie zaczęły masowo powstawać partie komunistyczne o różnych kierunkach i tendencjach.

Po otrzymaniu zaświadczenia o rejestracji KPU rozpoczęła przejmować kadry z innych partii lewicowych. Znaczna część socjalistów masowo weszła do partii komunistycznej, a przez to osłabiła SPU. Mówiło się nawet o napływie SPU do struktur KPU. Jednak socjalistom udało się powstrzymać ten proces. Ponadto komuniści przyjęli linię umiarkowaną w stosunku do rządu, co wywołało niezadowolenie w niższych strukturach. W celu powstrzymania wzrostu niezadowolenia wśród członków aparat zgodził się na status quo i pozostał wierny dogmatom radzieckiego marksizmu-leninizmu. Zgodnie z tym rozpoczęły się „czystki” w strukturach partii. W listopadzie 1993 r. został zwolniony Sekretarz Skadowskiego Komitetu Rejonowego KPU, który na łamach lokalnej gazety wysunął przepuszczenia, że Lenin miał swoje wady.

W celu uzyskania wpływu komuniści proponowali szereg działań ekonomicznych, prawnych i administracyjnych. Składało się na nie odnowienie zarządzania gospodarką przy zastosowaniu metod ekonomicznych, przejście na limitowaną dystrybucję towarów pierwszej potrzeby, zapewnienie wszystkim obywatelom niezbędnego minimum egzystencjalnego, wstrzymanie zbyt szybkiej prywatyzacji, działań spekulacyjno-lichwiarskich pośredników, struktur komercyjnych, rozwiązanie problemów w głównych gałęziach gospodarki — energetyce, przemyśle węglowym, metalurgii, przyznanie priorytetu sprawom rozwoju rolnictwa i całego kompleksu gospodarki rolnej, usunięcie sztucznie wprowadzonych granic między krajami Wspólnoty Niepodległych Państw, nadanie językowi rosyjskiemu statusu drugiego języka urzędowego, zachowanie Rad Deputowanych Ludowych jako przedstawiciela tradycji demokratycznych narodu ukraińskiego. Ponadto w programie podkreślono, że „partia komunistyczna konsekwentnie walczy o realizację swoich celów programowych — odrodzenia na zasadniczo nowych i wyłącznie dobrowolnych zasadach Związku Bratnich Narodów suwerennych państw, które powstały na terytorium ZSRR”³¹.

Jednak najważniejszym punktem programu było określenie stosunku KPU do form i praw własności. „Gwarantowanie równoprawnego funkcjonowania różnych form własności i gospodarowania na wsi, włącznie z gospodarką kolektywną i gospodarstwami indywidualnymi — bez wykorzystywania pracy najemnej, nie dopuścić do przymusowej „dekolektywizacji” — likwidacji kołchozów i sowchozów”. Kierownictwo partii komunistycznej było nową generacją polityków, którzy już nie popierali archaicznych haseł walki klasowej, dyktatury proletariatu i rewolucji socjalistycznej. „Nowi komuniści” byli w pewnym stopniu politykami, którzy całkowicie wpisywali się w ramy współczesnego, ukraińskiego wielopartyjnego systemu politycznego. Od własności państwowej KPU przeszła do „gwarancji równoprawnego funkcjonowania różnych form własności”, od rewolucji i walki klasowej do „pokojowych rewolucyjnych form protestu”. To ostatnie pomogło komunistom w wyborach, które odbyły się na Ukrainie w 1994 r.

Przedterminowe wybory z 1994 r. miały swoją genezę w wydarzeniach z połowy 1993 r., kiedy Rada Najwyższa i prezydent Leonid Krawczuk w znacznym stopniu stracili autorytet w społeczeństwie ukraińskim. Spadły również notowania rządu Leonida Kuczmy. Latem Ukrainę owładnęła fala strajków. W kopalniach Donbasu w czerwcu i lipcu odbył się wielki strajk. We wrześniu Ukraińska Republikańska Partia przeprowadziła ogólnoukraińską akcję „Nienaruszalna Niepodległość Ukrainy”. Przeprowadzono wiece, demonstracje i pikety przed budynkiem Rady Najwyższej³².

Po podpisaniu na początku lipca oświadczenia o utworzeniu związku gospodarczego Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) wraz z premierami Rosji i Białorusi, L. Kucznię zaczęły ostro krytykować siły narodowo-demokratyczne. Pojawiło się nieporozumienie między prezydentem a premierem na tle podziału uprawnień w sprawie ratowania gospodarki Ukrainy, która znajdowała

³¹ Ibidem.

³² Нариси з історії суспільних рухів політичних партій в Україні (XIX—XX ст.), Я.Й. Малик, Б.Д. Вол, С.Д. Гелей та ін. Львів, 2001, с. 230—231.

się w stanie katastrofalnym. Nieporozumienie to doprowadziło ostatecznie do dymisji premiera we wrześniu 1993 r.

Walki, protesty oraz oświadczenia partii politycznych zmusiły prezydenta i Radę Najwyższą do pójścia na ustępstwa. Domagano się dymisji rządu L. Kuczmy. Parlament spełnił żądania i przyjął ustawę o wyborach przedterminowych do Rady Najwyższej oraz o Prezydencie Ukrainy. Za zgodą L. Krawczuka wyznaczono przedterminowe wybory do Rady Najwyższej (na 27 marca 1994 r.) i prezydenckie (na 26 czerwca). Rozpoczęły się przygotowania do wyborów i kampania. Pierwsza runda wyborów odbyła się 27 marca 1994 r., a druga — 10 kwietnia. Po dwóch turach wyborów zwyciężyła Komunistyczna Partia Ukrainy, zdobywając 86 mandatów na 388, Socjalistyczna Partia Ukrainy — 14. Narodowy Ruch Ukrainy dostał 20 mandatów. W rezultacie powstrzymał się od udziału w wyborach prezydenckich³³.

Ewolucja Komunistycznej Partii Ukrainy i powstanie elit postkomunistycznych na wschodzie Ukrainy doprowadziły do skonsolidowania elit w oparciu o idee komunistyczne, które stanowiły przeciwwagę dla Narodowego Ruchu Ukrainy i idei narodowej. Pozwoliło to na przemiany na ukraińskiej scenie politycznej w połowie lat dziewięćdziesiątych. KPU pozostała wpływowym aktorem politycznym, a jej członkowie odgrywali ważną rolę w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XX w.

Na początku transformacji postkomunistycznej Ukraina była bardzo znaczącą republiką spośród państw podległych Związkowi Radzieckiemu, a partia komunistyczna cieszyła się szerokim poparciem wśród mieszkańców Ukrainy, szczególnie we wschodniej części kraju. Ponadto ukraińskim komunistom udało się odrodzić partię komunistyczną jako wpływową organizację polityczną, która zwyciężyła w wyborach do parlamentu ukraińskiego w 1994 r.

³³ P. Andrusieczko, M. Figura, Przebieg transformacji ustrojowej na Ukrainie w latach 1991-1998, s. 118-119.